

Сашко і Юрко у фільмі «Чому білий птах з чорною ознакою?». Режисер Павло Фаренюк. «Укркінохроніка», 2006.

«Чому білий птах з чорною ознакою?»
Автор сценарію і режисер Павло Фаренюк,
оператор Богдан Підгірний, монтажер Ірина
Гура, директор Валентина Винниченко
«Укркінохроніка», 2006.

Валентина Грицук

ТАНОК КАЗОК ДОВКОЛА ДОКУМЕНТА

Назва документального фільму «Чому білий птах з чорною ознакою?», в якому йдеться про двох братів-сиріт при живих батьках, аж ніяк не легка постмодерна гра з назвою іншого відомого фільму. Лелека для українців — тотем роду, і це ще й нині підтверджується особливою любов'ю навіть урбанізованого українця до цього птаха.

За нашими повір'ями, саме тендітний лелека приносить до нас дітей. Колись лелека називався у нас так, як у німців ще й досі називається журавель — краном (der Kranich). Між іншим, саме з кореня «кран» деякі етнографі-дослідники, наприклад, Зореслов Ключко, прослідковують самоназву Україна, тобто країна кранів або ж земля лелек. Дослідник навіть знайшов у батька історії Геродота у VIII книзі вживання самоназви пелазгів: «Афіняни тоді, коли країну, що тепер називається Еллада, залюднювали пелазги, були пелазгами і називалися кранаї».

Дослідник вважає, що з розвитком багатобожжя птах «кран» у нас поступово замінюється на «лелеку», що походить від імені богині весняного відродження природи Лелі. Від себе зауважу, що на землях нинішньої України та Білорусі скоморохи (спрофановані нащадки волхвів) використовували у своїх дійствах серед інших масок тварин-тотемів також маску журавля або лелеки.

Українське поетичне кіно черпає зі старих колодязів народного мислення, і документальне кіно — не виняток. Тому й не дивно, що майстер документального кіно Фаренюк розпочинає фільм про життя волинських дітей кадрами з життя лелечого гнізда. Щаслива сім'я лелек, в якій за сезон встигають вилупитися й відлетіти у свій перший вирій діти, стає прикладом для сім'ї людей. Камера фіксує також, як на леваді обнімаються шиями коні, вгорі цілуються довгими червоними дзьобами птахи, які народжують потомство й захищають його. А поряд живе батько, який не спілкується з власними дітьми. «В мене нема

здоров'я з ними битися», – говорить він за голінням. Або: «Півроку в лікарні лежав – ніхто не провідав». Остання фраза ілюструється-коментується наступним: син лежить у гарячці в ліжку й каже: «Так погано. Десь помру вже». Фразу хлопець перейняв, скоріш за все, у баби з дідом, які виховували онуків, доки не повмирили, але це не руйнує драматичної напруги, оскільки хлопець не з тих, які при першій температурі лягають у ліжку. Особливо коли знаєш, що мати дитини десь повіялася, доки батько був у тюрмі. «Вона з ними може зробити, як з нами зробила», – кажуть діти про матір, яка вже має іншу сім'ю.

Алелеченята розлітаються з гнізда, крокують між коровами, що відпочивають у лузі, самотійно шукають собі хліб насущний. Білі з чорними ознаками птахи пасуться серед чорних з білими ознаками корів – оператор Богдан Підгірний знайшов у Ковельському районі не один невідомо виразний кадр. Його камера уважно спостерігає життя села: собаку-пастуха, що, виконуючи наказ господаря, не відмовляє собі в задоволенні кидатися до ший худоби (вовча природа в собаці бере своє), набичених корів, що намагаються притиснути його рогами до землі, завзятий дощ, який на Волині у вічній боротьбі з сіном. «У мого діда був собака позолочений, ні – золотий, бо зробить усе, що скажеш. Дід так плакав за ним, що капець,» – говорить хлопчина, і розумієш, що його вірна вівчарка з жовтими очима, напевне, дочка чи онука тої, дідової. Вівчарка розуміє господаря і готова виконати будь-яке його завдання. В кінці фільму старший з братів не просто гладить її, а ніжно витирає засопливлений ніс, очі суки, котра сопе-плаче від задоволення, годуючи своє новонароджене щеня...

Режисер майже нав'язливо порівнює людей з тваринами. І тварини, принаймні в їхньому батьківстві-материнстві, – виявляються гуманнішими. Щодо тематичної лінії «дитина – тварина», то дорослим теж багато чого можна почитися. Наприклад, Сашко ледь не постраждав від кобили тільки за те, що зайшов у хлів, де вона щойно привела лоша. Хлопець побив її дрючком, не розуміючи, що сталося. Потім вони довго мирилися (за постійної загрози тілесних ушкоджень, а то й смерті для одного й іншої), і за тиждень-другий тварина пробачила дитині, а дитина тварині.

Чим же діти можуть аж так образити батька, щоб він жив окремо, та ще й злорадно дивився на їхні несподівані буряки, або заздрісно – на успіхи в інших ділянках сільськогосподарювання?

Фільм Павла Фаренюка піднімає багато питань про моральність сучасної людини, особливо в її соціальній ролі батька чи матері. Однак на першому плані в його картині виступають саме мужні працюючі діти, які не хочуть здаватися на милість ні долі, ні суспільства, які не хочуть ні в кого нічого просити, самі сіють, жнуть і печуть. Насправді таких дітей у цьому регіоні багато, адже волинські діти навіть з досить бдагополучних сімей подовгу не бачать батьків, бо ті на заробітках у чужих країнах. На багатьох, як і на Юрка і Сашка Чулів, крім навчання, падає ще й важка сільська робота (значно важча, ніж у чорноземній зоні України, бо без худоби не впораєшся з гектарами пісних наділів). «А хочеш грошей – іди по ягоди», – говорять наші герої. Фільм Фаренюка у стефа-

никівських тонах змальовує середовище сучасного північно-західного українського села. Полишене владою напризволяще, воно існує ніби поза державою, і виживає там тільки сильний. Слабкий вмирає, або ж спивається, – хлопець тільки перераховує, хто з односельців у якій ямі. Разом з тим думаєш: нехай можновладці про селян не згадують, бо якщо згадають, то навіть із сиріт, що відважилися бути сильними, здеруть останню сорочку, як колись із «куркулів» продрозв'явостку. Єдине, на кого може поклатися в нинішньому селі людина – на Бога. Павло Фаренюк підкреслює це переспівами псалму Давида, рядки якого сам читає за кадром, коли юний пастух плаче, сидячи в неділю на возі біля хліва-вертепу. Пориви псалма уважно слухає вівчарка, дивлячись знизу в заплакане обличчя, далі молитва піднімається, кружляє разом з лелеками.

Крім сюжету про тотема-лелеку, в згаданих кадрах із собакою, режисер так само послідовно наповнює різними змістами лінію вовчика-братика людської дитини, тобто розвиває лінію ще одного тотема-предка, готового порятувати від бід. А тому найглибша тема цього документального і водночас наскрізь поетичного фільму – існування юної дитини, не опертої на батьків, між стихіями землі і повітря: між вірністю й жорстокістю пса, що походить від лісового хижака, й лагідною граційністю красивого птаха. Ці діти не знають казок, вони живуть у реальній казці між реальними стихіями природи. Кого з героїв природи вибрати своїм наставником? Взяти у вівчарки прямоту простого воїна чи у лелеки мудру здатність перемогти зміїв?

Не звабитися ні одним, ні іншим, знайти серед цих болотисто-лісових просторів дорогу до іншої людини і до Бога – найголовніше для героїв фільму, але вони поки що навряд чи над цим замислюються. Їхня тітка стверджує: «Тут в селі ще ніхто не доробився». Батько впевнений, що «з них не буде людей», а один із сусідів зі спокійним мудрим поглядом запевняє: «Безбатьківство кого завгодно навчить». Сусід має рацію, адже діти вже пройшли всі можливі психофізичні випробування, а тому їхній вибір лежить у духовній площині. Вони в дуже ранньому віці перемогли себе, і тому здатні володарювати над іншими, запозичаючи досвід доколишніх хижаків. Не усвідомивши цього реально-проживання сиротою страшної казки з усіма її ініціаціями, навряд чи можна збагнути загрозу для майбутнього соціуму дітей без нагляду. І загрозу не від тих, які впали, а від тих, що перемогли. Нашим героям поталанило в тому, що, живучи в селі, вони зіграли у лісовій казці, а не в казці міських трущоб, де довелось би боротися з каналізаційними щурами, бродячими тваринами, а після перемоги замінювати ними відсутніх батьків, отже перетворювати їх на тотемів свого майбутнього роду. Бо саме так і трапляється, коли з дитинства людина не знає людської ласки, а знає надійність і доброту прирученої тварини. Людина, яка не відчула ласки від іншої людини, яка не має стійкого позитивного емоційного контакту з іншим двоногим, а не з твариною, – навряд чи пожаліє людей, якщо трапиться з ними воювати. Саме в цьому небезпека для суспільства поширеної безпритульності сучасних дітей.